

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ АГРАРНОЇ НАУКИ, ОСВІТИ І ТЕХНІКИ

ІСТОРІЯ ОСВІТИ, НАУКИ І ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ

МАТЕРІАЛИ

***XVII Всеукраїнської конференції
молодих учених та спеціалістів***

***ПРИСВЯЧЕНА 180-РІЧНИЦІ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ АНАСТАСІЯ
ЄГОРОВИЧА ЗАЙКЕВИЧА (1842–1931)***

м. Київ, 19-20 травня 2022 р.

Київ-2022

<i>Марченко Т., Боровик В., Клубук В.</i> ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ СЕЛЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З СОЄЮ В ІНСТИТУТІ ЗРОШУВАНОВОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА НААН.....	93
<i>Михайлова Н.</i> УМАНЬ – ОСТАННІЙ ПРИХИСТОК РОДИНИ ЄРЕМЕСВИХ (До 135-річчя від дня народження І.М. Єремєєва).....	96
<i>Махер Ю., Жуплатова Л., Дудукова С.</i> ЕТАПИ РОЗВИТКУ КОНОПЛЯРСТВА У МОНОГРАФІЯХ ІНСТИТУТУ ЛУБ'ЯНИХ КУЛЬТУР НААН.....	100
<i>Нижник С.</i> РОЗВИТОК НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАЛУЗІ САДІВНИЦТВА (КІНЕЦЬ ХІХ – ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ СТ.).....	102
<i>Нижник С.</i> РОЗВИТОК САДІВНИЧОЇ НАУКИ У КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСОРА ПЕТРА ГЕНРІХОВИЧА ШИТТА (НА ПРИКЛАДІ УМАНСЬКОГО УЧИЛИЩА САДІВНИЦТВА І ЗЕМЛЕРОБСТВА).....	104
<i>Ожиганов Д.</i> ДОКУМЕНТИ ЦДНТА УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНІКИ ДЛЯ ВЕДЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ РОБІТ.....	106
<i>Опара Н.</i> ПАТРІАРХ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА СЕМЕН АНТОНЕЦЬ.....	110
<i>Пархоменко В.</i> ДІЯЛЬНІСТЬ В.Г. АВЕРІНА ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА В ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ.....	113
<i>Полевцецька О., Шендеровський В.</i> З ПЛЕЯДИ БІОЛОГІВ-ГЕНЕТИКІВ... ..	115
<i>Рачицька Є., Головій О.</i> НА ШЛЯХУ ДО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ – 90-РІЧНИЙ ДОСВІД ІНСТИТУТУ ЛУБ'ЯНИХ КУЛЬТУР НААН У ГАЛУЗІ КОНОПЛЯРСТВА.....	117
<i>Редька С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НІМЕЦЬКИМИ КОЛОНІСТАМИ НА ВОЛИНІ ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.....	119
<i>Рогожа М.</i> АНАСТАСІЙ ЄГОРОВИЧ ЗАЙКВИЧ (1842-1931): ОКРЕМІ ВІХИ БІОГРАФІЇ.....	121
<i>Руда С., Гамалія К.</i> АГРАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ.. ..	125
<i>Самородов В., Поспелов С.</i> АНАСТАСІЙ ЗАЙКЕВИЧ (1842-1931) ТА ГЕНЕЗА ЙОГО ЛУБЕНСЬКОГО ЖИТТЯ.....	128
<i>Сафронова Т.</i> ПРОСВІТНИЦЬКА, НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ТА БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЧЛЕНІВ ЛУБЕНСЬКОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА 1903-1917 рр.....	131
<i>Солдатова Г.</i> А.С. ОКАНЕНКО – ПРЕДСТАВНИК ЕКОЛОГО-ФІТОФІЗІОЛОГІЧНОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ Є.П. ВОТЧАЛА.....	134
<i>Соловей Г.</i> ПРОФЕСОР А.Є. ЗАЙКЕВИЧ (1842–1931) ТА РОЗВИТОК ДОСЛІДНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ.....	137
<i>Татарчук Л.</i> НАУКОВИЙ ВНЕСОК ПРОФЕСОРА О.М. МОЖЕЙКО (1902–1986) У РОЗВИТОК АГРОНОМІЧНОГО ГРУНТОЗНАВСТВА (ДО 120 РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ).....	139

отримувала із сільських регіонів. Римляни кутували землю як найкращу форму інвестицій та підвищували її продуктивність у різний спосіб. Такої ж практики притримувались вони на завойованих землях. Це була глобальна організаційна зміна, яка була, мабуть, найбільшою з багатьох спадщин Римської імперії для Британії.

Джерела та література

1. Гамалія В. М. Історія досліджень бактеріозів рослин в Україні (кінець XIX – початок XXI ст.) : монографія. Київ: Фітосоціоцентр, 2009. 328 с.
2. Марк Порцій Катон. Земледіє / пер. М. Е. Сергеевко. Санкт-Петербург : Наука, 2008. 220 с.
3. Варрон. Сельское хозяйство. Москва-Ленинград : Изд-во АН СССР, 1963. 218 сги
4. Вергілій Публій Марон. Георгіки. *Вергілій. Буколіка. Георгіки. Енеїда*. Москва : Изд-во худож. л-ра. 1971. 447 с.
5. Пліній. О сельском хозяйстве. *Катон, Варрон, Колумелла, Пліній*. Москва : Госуд. изд-во сель.-хоз. л-ры, 1957. С. 213-264.
6. Колумелла. О сельском хозяйстве. *Там же*. С. 157-212.
7. Гамалія К. М. Будівельні технології Давнього Риму: минувшня і сьогодення. *Актуальні питання науки і техніки*: матеріали 13-ї Всеукр. конф. Коростень, 16-18 жовт. 2014. Київ, 2014. С. 56-59.
8. Guy de la Bédoyère. Roman Britain. A new History. London: Thames & Hudson, 2020. 228 p.
9. John Burke. Roman England. London: Artur Books, 2007. 152 p.
10. Wilkinson Philip. What the Romans did for us. Bath: Bath Press LTD, 1996. 160 p.

АНАСТАСІЙ ЗАЙКЕВИЧ (1842-1931) ТА ГЕНЕЗА ЙОГО ЛУБЕНСЬКОГО ЖИТТЯ

Самородов В., Поспелов С.

Полтавський державний аграрний університет (м. Полтава)

Видатна постать одного із фундаторів вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи, науковця широкого діапазону, освітянина та народознавця А.Є. Зайкевича була пов'язана з різними регіонами України [1-3]. Але як справедливо вказує знавець аграрної історії академік В.А. Вергунов: «Вивчення і примноження природних можливостей і, насамперед, сільського господарства рідної Полтавщини стало лейтмотивом творчого життя дослідника» [1, с.230]. Та нажаль, досі ми не маємо цілісного та бодай найбільш повного викладення його стосунків з своєю малою батьківщиною. Тож представляємо першу спробу подібного узагальнення на прикладі Лубенщини.

Саме тут, у 1842 р. на хуторі Матяшівській Лубенського повіту Полтавської губернії народився А.Є. Зайкевич. Тож не дарма його колишній студент, а згодом видатний громадський діяч і меценат Євген Чикаленко завжди називав Зайкевича «Лубенським українцем». Адже для Анастасія Єгоровича із малечку Лубенщина стала справжнім осереддям української духовності, яку він проніс через усе життя, завжди пишаючись тим, що походив із старовинного лубенського роду. На підтвердження цього, наведемо як красномовний приклад те, що у 1914 р. Зайкевич перевіз до свого помешкання сволок із хати, поставленої на місці його народження ще у 1759 р.

Саме на Лубенщині формувалися уподобання вченого, головною складовою якої стала постать Тараса Шевченка та його творів. Великого Кобзаря Зайкевич обожнював, збираючи лубенські народні перекази про нього. Під впливом творів великого українця, Зайкевич почав цікавитися історією та ентографією. У подальшому все це перетворило його на знаного народознавця [1, 3]. У цій царині Анастасій Єгорович тісно контактував із іншим великим полтавцем – батьком української музики Миколою Лисенко. Для нього Зайкевич записував народні пісні Лубенщини. Цим самим він прислужився й знаному музикознавцю – фольклористу Клименту Квітці. Слід згадати і те, що тісна дружба єднала Зайкевича із знаменитим лубенським краєзнавцем Гнатом Стеллецьким, який залучав професора-аграрія до формування колекції Лубенського краєзнавчого музею.

У Лубнах, в знамому Вищому навчальному училищі Зайкевич, як і колись його батько Єгор Романович, здобув початкову освіту. У цьому ж закладі її отримав і його брат – Микола Зайкевич, який став ушавленим освітянином, директором Мелітопольського реального училища.

Як землевласник села Солониця, Зайкевич мав 104 десятини ріллі, 12 десятин сіножатей та 4 десятини лісу. З огляду на це, починаючи від 1855 р. і аж до 1904 р. він приїздив сюди кожного літа. Від 1905 р. після виходу на пенсію назавжди оселився на Лубенщині, де проживав спочатку у збудованому в 1914 р. будинку в с. Солониця, а згодом від 1929 по грудень 1931 р. у Лубнах, де і відійшов у вічність. Усі Зайкевичи – Анастасій Єгорович, його сестра Олімпіада Єгоровна та Роман Анастасійович, приймали активну участь в роботі Засульського та Снітинського сільськогосподарських товариств. До Лубенського сільськогосподарського товариства входили А.Є. Зайкевич та Р.А.Зайкевич. Крім цього, Зайкевич став опікуном Солоницького початкового двухкомплектного училища. Не уникав відомий учений і потреб місцевої громади. І коли вона вирішила розбудувати у селі церкву, то Зайкевич, за спогадами місцевих краєзнавців, вкладав у цю святу справу свої кошти.

За спогадами селян у будинку Зайкевича в Солониці розмішувалась місцева «Просвіта» з багатою бібліотекою укомплектованою власними книжками вченого. Анастасій Єгорович усяко сприяв розвитку місцевого самодіяльного хору, а також драмгуртка. Останньому він дозволяв влаштовувати літній театр у своєму парку.

Головна ж складова тогочасного життя знаного аграрія зосереджувалась на дослідницькій діяльності. Спершу вона проходила у селі Снітин. Тут у долині річки Сули на власній землі родового хутора Зайкевич проявив себе як селекціонер, працюючи із цілою низкою культур [1-3]. З деякими із них, такими як англійська м'ята, інтродукційно-селекційну роботу він почав раніше, ще у 1886 році. Згодом же, вона була розширена, і за її результатами виведено перший український сорт м'яти Мітчам. За вмістом олії та її складових він не поступався іноземним стандартам, адже мав підвищений вміст ментолу та низький – ментону. Ось чому цей культивар отримав значне поширення на Лубенщині – одвічному осередку культури м'яти в Україні [1-3]. Крім нього, тут були виведені високоментольна м'ята №541 та м'ята Полтавська.

Крім того, на Дослідному полі у Снітині, Зайкевич та його син Роман, розпочали роботи з поліпшення кормових буряків сортів Мамут та Ідеал Кірше, цикорію кореневого сорту Магдебургський та люцерни посівної В.Грімма.

Навесні 1910 р. усі згадані роботи почали проводитися у власному господарстві Зайкевича у Солониці. Тоді воно стало філією Харківською селекційної станції. Тоді воно називалось «Селекційна станція з виведення бурякового насіння». Створена власним коштом Зайкевичів, ця філія від 1920 по 1922 рр. була перетворена на Солоницьку дослідну, а згодом, від 1922 по 1930 рр. діяла як Солоницька селекційна дослідна станція. Земельна площа установи складала 68 га ріллі, у ній працювало 13 службовців та 15 робітників, посаду директора обіймав Зайкевич (старший). На станції велась селекція кормових коренеплодів (буряки та морква), картоплі, тютюну [1], розроблялись технології вирощування конюшини та буркуну. Серед найбільших досягнень Станції і головно її очільника було виведення тут нового сорту люцерни посівної Грімм-Зайкевич. Саме під такою назвою він був зареєстрований у 1926 р. Наркомземом УСРР [2]. Пізніше, стараннями науковців Полтавської сільськогосподарської дослідної станції він був доопрацьований і у 1931 р. районований під назвою Зайкевич-Полтавська. Він став справжнім шедевром селекції світового виміру. Лише в Україні на його основі було створено п'ять нових сортів. Більшого ареалу та виробничого довголіття не мав жоден із сортів цієї культури усього колишнього Союзу.

У лубенській період свого життя Зайкевич прислужився Україні не лише вище згаданими напрацюваннями науково-організаторського характеру. До них слід віднести і його участь в організації освітніх та наукових установ, які уславили Лубенщину. Коли у 1885 р. Лубенське земство спромоглося на відкриття місцевої сільськогосподарської школи, то до цієї справи залучили «...местного земледельца, профессора Харьковского университета Зайкевича, принимающего деятельное участие в учреждении предложенной школы». У 1891 р. школу було відкрито, нині це знаний Лубенський лісовий коледж НУБіП. Ще однією самобутньою науковою аграрною установою, до «народження» якої долучився Зайкевич, була Дослідної станції з культури лікарських рослин у Лубнах. У 1925 р. її перевели у с. Березоточа Лубенського району. Від 1916 р. по сьогодні Станція продовжує підтримувати вікові традиції краю в царині лікарського рослинництва. Цим самим її діяльність підтверджує далекоглядність та прозорливість Зайкевича.

Тож, підводячи підсумки із усього викладеного, можемо констатувати, що Анастасій Єгорович Зайкевич, не лише на Всеукраїнському, а і на регіональному, лубенському рівні, був лідером інтелектуального поступу. При цьому його діяльність носила чітко виражені ознаки громадянського, організаторського та суспільного характеру. Їх перевагами був комплексний, взаємозбагачений характер дії. Він проявляється у тому, що його спадщина розвивається у діяльності наукової та освітньої установ, створених із ініціативи науковця, адже усі вони працюють і у наш час, примножуючи не тільки славу Посульського краю, а і його видатного уродженця, якого увічнено у назвах улиць в Лубнах та Солониці, меморіальною дошкою, експозицією у Лубенському краєзнавчому музеї.

Джерела та література

1. Вергунов В.А. Історія сільськогосподарської дослідної справи в Україні. У 3ч. К. : Аграрна наука, 2018. Ч.1. Творці та розбудовники (біографіч. нариси). 604 с.
2. Иванов С.З. Анастасий Егорович Зайкевич: историко-биографический очерк. Под ред. акад. АН УССР В.В.Данилевского. Х. : Харьк. книжн. изд., 1959. 150 с.
3. Самородов В.М. Зайкевич Анастасій Єгорович. Енциклопедія Сучасної України. Т.10. К., 2010. С.116.

ПРОСВІТНИЦЬКА, НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ТА БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЧЛЕНІВ ЛУБЕНЬСЬКОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА 1903-1917 рр.

Сафронова Т.

Лубенський краєзнавчий музей імені Гната Степелецького (м. Лубни)

В жовтні 1903 року у Лубнах було засноване Лубенське сільськогосподарське товариство. Створене за ініціативи управляючого Лубенської сільськогосподарської школи Георгія Архиповича Крата, товариство об'єднувало 40 осіб, першим головою організації був обраний князь Микола Щербатов, заступником – поміщик Костянтин Леонтович. Для налагодження ефективної діяльності організації секретар Георгій Крат був відряджений у Лохвицю до одного з найкращих товариств Полтавської губернії.

Георгій Архипович Крат випускник Харківського ветеринарного інституту

(1881) та Петровської землеробської та лісової академії, у 1892 році отримав посаду управляючого Лубенської нижчої сільськогосподарської школи II розряду, де став активно впроваджувати передові методи ведення господарства. За спогадами його сина Павла Крата він «запровадив вироб маслу та ріжного сиру», займався розведенням шовкопряду, вирощуванням турецького тютюну, а дізнавшись про традиції вирощування та збору у повіті лікарських рослин «сказав учням зібрати гербарій лісничого зілля, відтак почав деяке зілля сіяти в себе в полі, приміром чортополох. Порадив декотрим панам посіяти м'яту. Потім побудував олійницю для виробу етерових олійок. Найбільше робили етерові олійки з чабрецю і м'ятки».

В наступні декілька років були засновані сільськогосподарські товариства у селах Лубенського повіту: Висачки, Хорошки, Яблунове та інших. До організації та діяльності Висачківського (1905) та Хорошківського (1907) товариств були причетні М. Щербатов та К. Леонтович, які робили щедрі фінансові внески, а Лубенське товариство надавало сільським грошові субсидії.